

Hetta er ein dagur at

Framløga av bókini “Skipafelagið Føroyar og samfelagið” 23. februar klokkan 15

Zakarias Wang

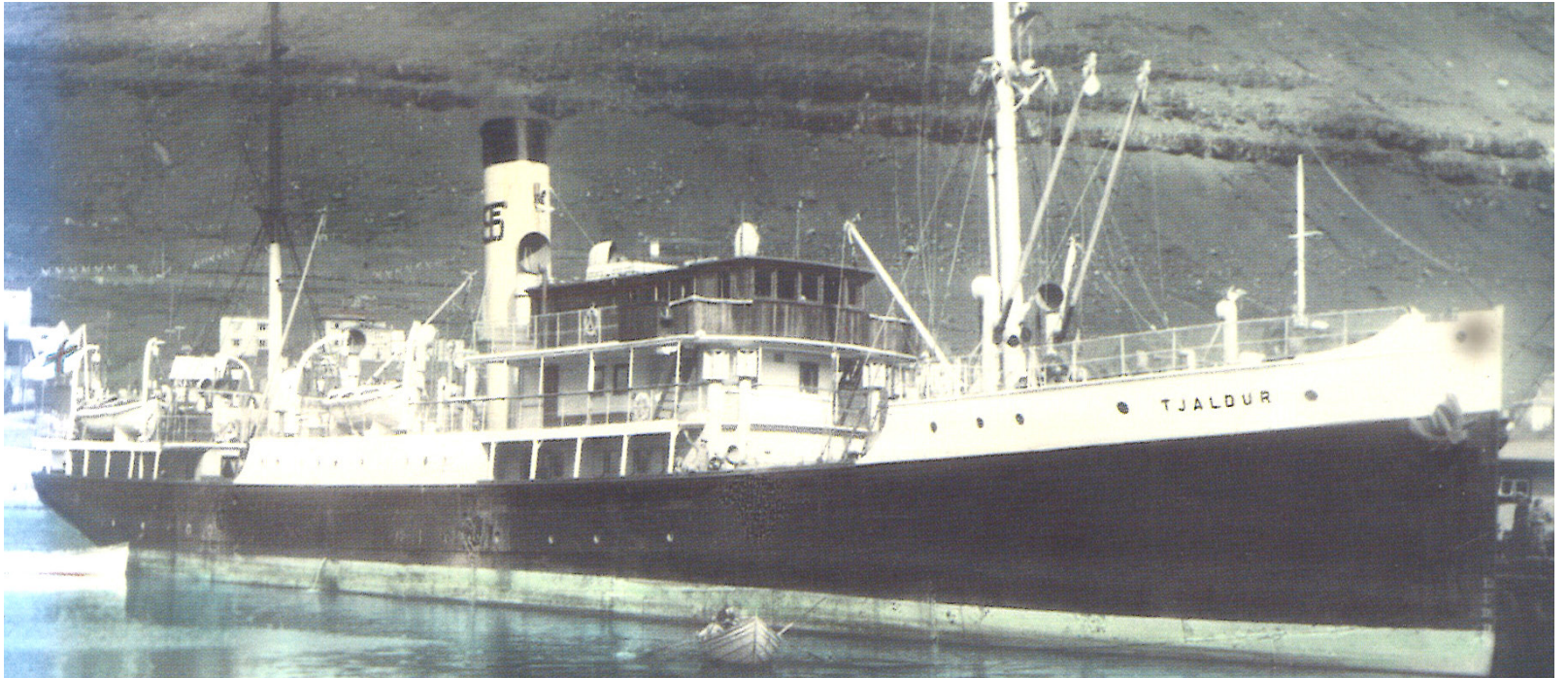
Nú klokkan fyra eru hundrað ár liðin síðan partafelag nr. 3 í føroysku partafelagsskránni, P/F Skipafelagið Føroyar, var stovnað.

Hesi hundrað árin er nógv broytt. Bara fyri at taka eitt dømi. Her sum vit nú sita var opið hav fyri hundrað árum síðani. Skansaboðanir brutu, og mong skip sorlaðust í briminum her innanfyri. Her úti var hýsa og smáfiskur, sum havnarmenn fiskaðu at fáa sær í pottin. At vit nú kunnu sita fjálg her inni er øllum tí framburði fyri at takka, sum hefur verið farnu øldina. Hesin framburður er eisini íkomin av virksemini Skipafelagsins.

Fyrsta fortreytin fyri, at nakað partafelag kann stovnast, er at tað eru nøkur, sum hava iløgufæ. Eins og nú kundu tey tá í tíðini skvatla hesa uppsparing burtur. Tað gjørdi nøkur, men onnur valdu heldur at gerast íleggjarar. Tey komu við váðafúsum eginkapitali og settu avlopsfæ í hesa vinnulívsfyrirøku. Hetta sýndi dirvi. Tey vónaðu sjálvandi, at iløgan fór at loysa seg, soleiðis at tey fingtu meir í vinningsbýti enn tey høvdu fingið við at sett peningin inn í sparikassan. Men tey vóru greið yvir, at vinnulívið kann vera svikaligt. Sum føroyingar vistu íleggjararnir, at fyri at liva var neyðugt at fara út á tað vágvilla hav, har vandar lúra, og mangir menn ikki bera boð í bý. Hin vegin vistu føroyingar, at tað viðhvørt bar til at koma aftur av úróðri við giltum fongi.

Tað eru hesir djørvu íleggjarar, sum hava heiðurin av, at vit í dag kunnu halda 100 ára dagin.

Mangan var broddurin harður. Í veruleikanum var tað um reppið, at felagið kollsigli longu annað árið. Tá var sáttmáli gjørdur um ein nýbygning, men skipasmíðjan fór á heysin tá skipið

Fyrsta Tjaldrið frá 1925 til 1946

var meir enn hálvliðugt. Hetta hendi samstundis sum ein tann stytsta og djúpa kreppa, sum vit hava havt ta síðstu øldina, herjaði allan vesturheimin. Ongin hevði tá ráð at gjalda fyri at fáa skipið gjørt liðugt, og partapeningurin var niðurskrivaður til 1/5.

Men felagið fór ikki undir heilt. Í 1923 tók Edward Mitens við sum nevndarformaður, og hann útvegaði felagnum eitt kappingarført skip at sigla fólk og fæ Føroya og úrheimin millum. Mitens hevði frálíkt hegni at fáa dugnalig fólk afturat sær. Fyrstu árin vóru tað Andreas Ziska, Jens av Reyni og Christian Holm sum tóku tey tungu tøkini. Síðani tók Zacharias Niclasen við, og hann helt um stýrissvølin til hann doyði í 1965. Tá kom sonur hansara Oddur at standa fyri til hann doyði í 1989. Hesir fedgar høvdu eisini sama sjáldsama hegni at fáa gott fólk afturat sær. Hetta gjørdi, at fyrirøkan hevði høgt tænaðstøði, og viðskiftafólkunum dámdu væl at nýta Skipafelagið. Tey sum arbeiddu har kýtту seg fyri at gera alt sum gerast kundi fyri at hjálpa teimum, sum høvdu tørv á teimum tænaðum, sum felagið veitti.

Hóast tann lúsing, felagið fekk í vøgguni, so kláraði tað seg. Upprunaligi partapeningurin var 700.000, og av hesi upphædd hevði løgtingið helvtina og privatfólk hina helvtina. Eftir niðurskrivingina fekk felagið í 1925 nakað av nýggjum partapeningi, men løgtingið setti ikki meir í. Í 1953 fekk felagið eitt nýtt skip, og tá vaks partapeningurin nakað, men heldur ikki tá setti løgtingið

meir í felagið. Upprunaliga kundi bert løgtingið eiga fleiri partabrøv enn fyri 10.000 krónur, seinni 50.000 krónur, men í 1979 góðkendi tað almenna, at ein grunnur til minnis um Zacharias Niclasen, sum Jona, einkja hansara hevði stovnað, kundi eiga fyri meir enn 50.000 krónur.

Í tí miklu kreppuni fyri aldarmótið hvurvu flestu føroysku partafelögin, og partabrøvini fóru á vestfallið. Men øðrvísi var í Skipafelagnum. Har settu íleggjarar meir partapening í. Í tí sambandinum vóru tey gomlu partabrøvini uppskrivaði til fult virði. Tey minstu partabrøvini, sum høvdu ljóðað upp á 25 krónur, og sum høvdu verið niðurskrivaði til 5 krónur, vóru nú aftur 25 krónur verd. Hetta var eisini galdandi fyri lögtingsins partabrøv, so løgtingið er framvegis eigari av helvtini av tí upprunaliga partapeninginum. Tíverri eru tað nøkur, sum ikki hava funnið fram gomlu partabrøvini, men fyrirøkan ger alt fyri at hjálpa teimum hesum viðvíkjandi.

Tann sum eigur eitt partabræv, eigur ein part av tí fyrirøku, sum tað stendur í. Gongst fyrirøkuni væl, verður hon meira verd, og partabrævið veksur í virði. Ofta verður ein partur av hesum virðisvøkstri útgoldin sum vinningsbýti á hvørjum ári. Íleggjarar hyggja eftir, hvørji partafeløg vaksa mest í virði, og í hesar fyrirøkur loysir tað seg best at gera iløgur. Eitt felag, ið hevur stórt vinningsbýti, av tí at raksturinn hevur loyst seg væl, hevur tí lætt við at fáa íleggjarar at seta enn meira pening í og harvið vaksa um

sítt virksemini. Tey virki, sum ikki hava avlop, noyðast at gevast og íleggjararnir missa sín partapening. Aðrar fyrirøkur eru miðalfyrirøkur. Tær hava nóg nógv avlop til at gjalda sínar rokningar, men orka ikki at leggja niðurfyri til neyðugar nýiløgur.

Skipafelagið var ein av hesum miðalfyrirøkum. Tað kláraði seg, men ikki so væl, at tað gjørdist áhugavert hjá íleggjarum at ognar sær partabrøv í felagnum. Í sekstiárunum megnaði felagið ikki longur at vera við í kappingini um flutning av ferðafólki. Heldur ikki orkaði felagið at taka lut í flúgvíngini. Eftir var sigling við frakt. Hetta dugdi felagið væl og kundi standa seg í vanligari kapping við onnur skipafeløg.

Her var ein vansi, og tað var samskipti við tað almenna. Sjálvur upprunin til Skipafelagið var tann, at handilsmenn í Suðuroy, sum vóru lokomotivið í føroyska framburðinum og áttu meginpartin av fiskiflota okkara, vóru misnøgdir við at strandferðslan var ov vánalig. Hetta kom av tí, at donsku embætismenninir í Havn ikki vildu gera nakað fyri at lætta um ræsirnar hjá tí fría handlinum, tí har vóru menn, sum ikki lútaðu fyri embætismonnunum. Tá er tað, at mortensensmenn á Tvøroyri fáa sær ein dampara til strandfarasigling, og frá 1895 við einum nýbygðum skipi, tí fyrsta smyrilinum. Embætismenninir skuldu góðkenna takstirnar. Hetta gekk tó væl í fleiri ár, og raksturinn av skipinum gav handlinum inntøku. Hetta helt uppat í 1914, tá heimsbardagin brast á og allir

prísir fóru upp. Danski amtmaðurin vildi ikki loyva mortensensmonnum at fylgja við í hesum prís-vøkstri, og nú gav raksturinn eitt árligt hall sum svaraði til millum tíggju og tjúgu milli-ónir nútíðarkrónur.

Tá er tað, at ungi sonur reiðaran á Tvøroyri, sum í 1923 skifti navn frá Mortensen til Mitens, verður valdur á fólkating í 1915, og hann tekur upp samvinnu við mótstøðumenninir hjá amtmanninum, sum legði fótonglar fyri privatu strandferðsluna hjá suðuroyingunum.

Teir, sum vóru fyri at knúlva privata virksemini í føroysku strandferðsluni, vóru høgurmeigin í donskum politikki. Vinstrumegin vóru javnaðarmenn og teir radikalu, og teir vóru sera fegnir um at fáa ein so dugnaligan mann sum Mitens at hjálpa sær í bardaganum ímóti teimum høgurmeiginum, herundir amtmanninum Rytter, sum ikki var úrnevndur av tí vinstrahallu stjórnini. Mitens fall á fólkatingssvalinum 1918, men viðhaldsmenn hansara høvdu framvegis valdið í Danmark, og teir vildu fegin hjálpa Mitens at sleppa frammat aftur, og tí játtaðu teir, at løgtingið stuðlaði ætlan Skipafelagsins við at seta 350.000 krónur í felagið. Hetta varuttan iva í vónini um, at styrkja Sjálvstýrisflokkinn og Mitens, so hann aftur slapp inn á fólkating. Men á páskum 1920 fall tann stjórn, sum vildi hjálpa Mitens og Skipafelagnum. Í tí høgurhallu stjórnini, sum tá kom til, var tað sjálvur Rytter, sum var ráðharri fyri Føroyar. Tá Skipafelagið

kom í kløtur seinni í 1920, kundi hesin serfiggindi Mitens havt játtað at hjálpa tí felag, sum løgtingið statsins vegna átti helvtina av. So hevði ogn lögtingsins verið bjargað. Men við at siga nei kundi Rytter raka sín serliga andstøðumann í Føroyum, og harvið styrkja tær høgurmeigin kreftirnar í Danmark. Lítið er at siga til at hann nýtti sítt vald til ikki at hjálpa sjálvstýris-meirilutanum í løgtinginum at varðveita virði av tí iløgu, føroyingar høvdu gjørt.

At tað eydnaðist at fáa tað fyrsta Tjaldrið í 1925 varuttan iva eitt úrslit av tí, at vinstraflokkarnir vóru komnir aftur til valdið í 1924. Forsætisráðharrin Stauning stóð í takkemiskuld til Mitens, og legði so til rættis, at stjórin í ØK fekk Skipafelagnum eitt nýtt skiputtan at tað sást í nøkrum almennum roknskap.

Men í 1929 slitnaði millum Mitens og nýggju viðhaldsmenninir hjá Stauning í Føroyum, javnaðarmenninir. Síðani tá hevur Skipafelagið verið noytt til at líta á egnan mátt og meg. Tann skipan, sum danska stjórnin heldur uppi í Føroyum, hevur ikki havt tann hugburð, at tað ræður um at leggja viðurskiptini soleiðis til rættis, at frí kapping skal vera millum vinnulívsfyrirøkur. Her er tíverri ikki ókent, at tað almenna ger iløgur, sum eru í kapping við privatu vinnuna.

Hetta setur stór krøv til teirra, sum taka avgerðir í fyrirøkunum. Tá vit hava fellisár, gerast krøvini enn størri.

Tá kreppan hevði leikað